

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
WORKING PAPER SERIES**

Tartışma Metinleri

WPS NO/ 152/ 2018-01

**ULUSLARARASI BOYUTUYLA GÖÇMENLERİN TEMEL HAK VE
ÖZGÜRLÜKLERİ**

Narod DEMİRÇİ*

---

* narod.demirci@hotmail.com İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi

Özet

Çalışmamızda küreselleşen dünyanın güncel konularından biri olan göçmenlik statüsünü ve uluslararası boyutuyla göçmenlerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerini açıklamayı amaçladık. Günümüzde göçmen, mülteci, sığınmacı ve benzeri diğer statüler arasında hem ulusal hem uluslararası boyutta kavramsal bir kargaşa mevcut olup bu konuya bir açıklık getirmek hedeflenmiştir. Kavramsal çerçevesi tespit edilen göçmenlerin, ulusal ve uluslararası boyutlarıyla sahip oldukları temel hak ve özgürlükleri belirlenmiştir. Bu bağlamda, Türk ulusal iç hukukundaki İskân Kanunu, YUKK, UIK ve sair ilgili mevzuat ve uluslararası düzenlemelerden ise kapsamlı açıklamalar içermesi bakımından, Türkiye'nin de tarafı olduğu, BM'nin Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi ele alınmıştır. Özellikle uluslararası düzenlemelerin, göç tarihinin arka planına uygun bir biçimde göçmen işçiler kapsamında şekillendiği tespit edilmiştir. Ulusal ve uluslararası düzenlemelerde, konunun teorik olarak detaylı ele alındığı belirlenmiştir. Türk hukukunda, göç ve işgücü göçü politikalarının düzenlenmesine, geliştirilmesine ve iyileştirilmesine yönelik mevzuat çalışmalarında da olumlu gelişmeler mevcuttur. Ancak göçmenlerin temel haklarının, tüm göç hareketi esnasında tatbiki gerekliyen, günümüzdeki düzenlemelere rağmen uygulamada aksaklıklar olduğu tartışmasız bir gerçeklik olacaktır.

Anahtar Kelimeler: göç, yabancı, göçmen

Abstract

We aim to explain the status of immigrants and the fundamental rights and freedoms of immigrants on international level, which is one of the current agenda of the global world. There is a conceptual ambiguity between immigrant, refugee, asylee and other similar statuses both on domestic and international level and I tried to shed some light on the subject.

Fundamental rights and freedoms of those immigrants whose conceptual frame has been determined have been already established. In this context, International Convention On The Protection Of The Rights Of All Migrant Workers And Members Of Their Families of the UN, to which Turkey is a party, has been based upon since it has broad explanations on the matter as well as Settlement Law, Law of Foreigners and International Protection (YUKK), Law on International Workforce (UIK) and other miscellaneous regulations from the Turkish national domestic law.

Keywords: migratio, foreign, immigrant

Giriş

Göç, ülkemizin ve tüm dünya ülkelerinin günümüzdeki en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. İnsanlar ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, coğrafi ve sair birçok nedenle buldukları ülkeleri zorunlu veya gönüllü olarak terk edip, başka bir ülkeye yerleşme amacıyla yönelmektedirler. Her ne kadar genel algı, göç hareketlerinin yüksek refah seviyesine sahip ülkelere doğru olduğu yönündeyse de günümüzde birçok ülke bu algıdan bağımsız olarak göç almaya başlamıştır. İnsanların iradeleri dışında, zorunlu olarak yer değiştirdikleri nüfus hareketleri çalışmamız kapsamı dışında kalmaktadır.

Uluslararası göçün tarihsel süreci boyunca ekonomik sebepler, göç hareketlerinin zeminini oluşturan ciddi bir etmen olmuştur. Göçmenlerin insan haklarına ilişkin düzenlemeler de bu tarihsel arka plana uygun şekilde göçmen işçiler özelinde şekillenmiştir.

Göç hareketi; insanlar, toplumlar ve devletler nezdinde birçok sosyolojik, ekonomik ve özellikle hukuki etki ve sonuca sahip olmaktadır. Esasen sosyolojik ve ekonomik etkiler de doğrudan hukuki düzenlemelere zemin oluşturmaktadır. Örneğin, göç hareketi neticesinde farklı etnik grupların bir araya gelmesi sosyolojik bir sonuçtur. Ancak bu durum neticesinde oluşabilecek ırkçılık, ayrımcılık ve benzer olumsuzlukları önlemek için bir düzen tesis etmek ancak hukuki düzenlemeler çerçevesinde mümkün olabilir.

Göç, Yabancı ve Göçmen Kavramları

Her göçmen bir yabancıdır. Ancak göçmenler dışında yabancı kategorileri de mevcuttur. Bu halde öncelikle göçmenlerin yabancılar hukuku içindeki yeri ve diğer yabancı kategorilerinden farkının olduğu belirtilmelidir. Göçmen kavramı, Türk hukukunda uluslararası hukuka kıyasla çok daha dar bir içeriğe sahiptir ve temelde Türk soyu ve kültürüne bağlılıkla ilişkilendirilmiştir. Hâlbuki uluslararası düzenlemeler incelendiğinde özellikle göçmen işçi kavramı temelli geniş kapsamlı tanımlama ve düzenlemelerle karşılaşılmaktadır. Anayasa'nın 90. maddesi gereği usulüne uygun yürürlüğe giren sözleşmeler kanun hükmündedir. Bu halde, göçmen kavramı kapsamında, Türk ulusal iç hukuk mevzuatı ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler açısından terminolojik bir farklılık olduğu tespit edilecektir.

Göç Kavramı

Göç, “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmeyi ifade eder. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler de dâhildir (Çiçekli, 2009, s.22)”. Bu bağlamda özellikle Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde; gezi ya da sağlık amaçlı turistik hareket edenler, yabancı öğrenci, işçi ve yatırımcılar, ülkeye kaçak giriş yapanlar veya sonradan kaçak duruma düşenlerin yer değiştirme eylemleri de, göç kavramı içinde değerlendirilmektedir (Çiçekli, 2012, s.224).

Yabancı Kavramı

Yabancı, “belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişidir (Çiçekli, 2009, s.64)”. Devletler Hukuku Enstitüsü’nün 1892 tarihli Cenevre Toplantısı’nda kabul edilen tanımda yabancı, “bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimse” olarak karşılık bulmuştur. AİHS Ek 4 No’lu Protokolün hazırlık çalışmaları esnasında bu tanıma, “vatansız veya başka bir vatandaşlığı olmayanlar” terimi de eklenmiştir (Ergül, 2015, s.215). Benzer bir tanımla yabancı, 13 Aralık 1985 tarihli BM Genel Kurulu’nun Yaşadıkları Ülkenin Uyruğu Olmayan Bireylerin İnsan Hakları Bildirisi’nde “bulunduğu ülkenin uyruğu olmayan kişi” olarak ifade edilmiştir.

Türk hukukunda yabancı, 2009 tarihli 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun (RG.12.06.2009-27256) (TVK) m.3/1-d hükmünde; “Türkiye Cumhuriyeti Devletiyle vatandaşlık bağı bulunmayan kişi” şeklinde tanımlanmış ve aynı tanım YUKK’ta da tekrarlanmıştır. Yabancı, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi” ifade eder (YUKK m.3/1-ü).

Göçmen Kavramı

Türk ulusal iç hukukunda göçmenler İskân Kanunu (19.09.2006-5543, RG.26.09.2006-26301) ile düzenlenmiştir. Bu kanun uyarınca bir yabancınnın Türkiye’de göçmen olarak kabul edilebilmesi için, Türk soyundan gelmesi, Türk kültürüne bağlı olması ve yerleşmek amacıyla

Türkiye'ye gelmesi gerekmektedir. Türk ulusal iç hukuk düzenlemelerinde göçmenler, uluslararası hukuktaki düzenleme ve uygulamadan önemli farklılıklar arz etmektedir.

Göçmen kabul edilenlerin, belli bir süre sonra Türk vatandaşlığını kazanacakları için yabancılar hukuku içinde yeri olmadığı düşünülebilir. Ancak bu gruptakiler, TVK ve özellikle İskân Kanunu kapsamında özel düzenlemelere konu oluşturlar ve Türk vatandaşı olmaya oldukça yaklaşmış durumdaki yabancılarıdır, bu halde yabancı tanımı kapsamı dışında değerlendirilemezler (Aybay, 2010, s.107). YUKK'un m.2/2 hükmünde özel kanunlar saklı tutulmuştur. İskân Kanunu, göçmenler açısından özel kanun niteliğindedir. İskân Kanunu'nda hüküm olan hallerde YUKK uygulanmayacaktır (Ekşi, 2016, s.63).

Uluslar arası düzenlemelerde, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslar arası Sözleşme'si kapsamında göçmen işçi, "vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir devlette ücret ödenen bir faaliyette çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalıştırılmış olan bir kişi" olarak tanımlanmıştır (m.2).

Avrupa Konseyi, Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi'nde göçmen işçiyi, "sözleşme tarafı devletlerden biri tarafından o ülkede ücretli bir iş görmek üzere oturmasına izin verilmiş olan diğer bir sözleşme tarafı ülke yurttaşı" olarak tanımlamıştır (m.1/1).

Göçmenlere Tanınan Haklar

Devletleri kendi vatandaşları ile yabancılara birebir eşit haklar sağlamakla yükümlü tutan genel ve temel hukuki düzenlemeler yoktur. Bazı hakların yabancılardan esirgenmesi de hukuka aykırı sayılmayan bir uygulamadır. Burada önemli olan sınırlamanın sınırının ne olduğudur (Aybay, 2010, s.48). Bu konuda iki görüş (standart) geliştirilmiştir. Standartların amacı, yabancıların haklarına ulusal hukuklarda konulabilecek sınırlamalarının sınırını tespit ve devletin hangi hallerde uluslararası sorumluluğunun söz konusu olabileceğini belirlemektir.

İkinci Dünya Savaşı yabancıların haklarını da belirlemeye yarayacak "insan hakları" kavramı geliştirilmiştir. 24.10.1945 yürürlük tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşmasında insan hak ve

özgürlüklerine saygı gösterilmesi gerektiği yer almıştır. 10.12.1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve 04.11.1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi insan haklarını teminat altına almıştır.

Göçmenlere tanınacak haklar, öncelikle insan hakları kavramı dâhilinde açıklanmalıdır. Yabancı ile vatandaş arasında eşitlik esasını öngören ve ayrımcılığı yasaklayan temel insan hakları standartlarına mevcuttur. Göçmen mutlaka bir yabancıdır ve fakat yabancılık, temel insan haklardan faydalanmaya asla engel değildir. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki temel insan hakları metinlerinde eşitlik esasına önemle yer verilmiştir. Modern insan hakları anlayışında yabancı ve vatandaş eşitliği öngörülmüştür ve fakat yabancılar yönünden uluslararası standartlara aykırı olmayacak sınırlamalar da pek tabii mümkün olacaktır.

Göçmenlere ilişkin düzenlemeler Türk ulusal iç hukuk mevzuatında İskân Kanunu kapsamında yer almaktadır, bu Kanun özel niteliklidir. İskân Kanunu anlamındaki göçmenler bakımından, Kanun kapsamında düzenlenmeyen hususlar, yabancılar hukukunun genel esasları çerçevesinde çözülecektir.

Usulüne uygun yürürlüğe giren uluslararası sözleşmeler de iç hukukun bir parçasını oluşturur. Bu sözleşmelerin, kanunlar ile aynı konuda farklı düzenlemeler içermesi hallerinde sözleşme hükümleri uygulanır, dolayısıyla sözleşme hükümleri özel niteliklidir. Türkiye'nin taraf olduğu, göçmenlerin insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşme hükümleri, bu sözleşmeler kapsamında göçmen tanımına uygun olanlar bakımından özel nitelikli olacaktır. Sözleşmelerde hüküm bulunmayan hallerde ise yine yabancılar hukukunun genel düzenlemeleri dikkate alınacaktır.

Göçmenlerin insan haklarına ilişkin uluslararası düzenlemeler boyutunda; ILO düzenlemeleri, Avrupa düzeyindeki bölgesel düzenlemeler ve BM nezdindeki düzenlemeler mevcuttur. (detaylı açıklamalar için bkz. Karaca, 2005, s.20 vd. ; Uluslararası hukukta, göçmenlerin insan haklarına ilişkin düzenlemelerin en kapsamlısı, BM insan hakları anlaşmalarından biri olan Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir ve Türkiye bu Sözleşme'yi onaylayan az sayıda devletten biridir. (detaylı açıklamalar için bkz. Akıntürk, 2007, s.3 vd.) Bu sözleşme, göçmen işçilerin insan haklarına ilişkin ayrıntılı ve kapsamlı düzenlemelere yer verdiği için Türkiye'nin göçmenlere ve özeld

göçmen işçilere ilişkin uluslararası yükümlülüklerinin normatif çerçevesinin çizilmesinde temel yapılandırıcı araç olarak kullanılabilir niteliktedir (Kartal ve Dikmen, s.14).

Türkiye, BM'nin Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'sini onaylayarak işgücü piyasasına ilişkin yükümlülükler yüklenmiştir. Bu yükümlülüklerin bir kısmı Anayasa'da yer alırken, bir kısmı da Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Uluslararası İşgücü Kanunu gibi iç hukuk mevzuatına dağılmış bulunmaktadır. Anayasa'nın 90. maddesi gereği usulüne uygun yürürlüğe girmiş uluslararası anlaşmalar kanun hükmündedir ve iç hukukla çeliştikleri durumlarda, uluslararası anlaşma hükümleri esas alınır. BM'nin bahsi geçen bu sözleşmesinin onaylanması sebebiyle ve Anayasa'nın 90. maddesi sayesinde, Türkiye'nin göçmen işçilere karşı uluslararası insan hakları yükümlülükleri açısından teoride bir açık ya da eksik kalmadığı kabul edilmektedir (Kartal ve Dikmen, s.15 vd.).

Teorik olarak özellikle BM'nin bahsi geçen Sözleşmesi'nde göçmenlerin insan hakları kapsamlı biçimde somutlaştırılmış görünse de esasen uygulamada göçmenlerin hem uluslararası hem ulusal düzeyde hak ihlallerine maruz kaldığı bir gerçekliktir. Göçmen işçiler özellikle zorla çalıştırma, sağlıksız çalışma koşulları, sosyal güvenlikten yoksunluk, ayrımcılık, düşük ücret vs. konularda birçok olumsuzlukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Örneğin, Kanada'daki misafir işçiler, temel bir hak olan sağlık hakkından düşük bir meblağ tıbbi konsültasyon ücreti karşılığında faydalanıyorken; düzensiz işçiler, acil sağlık hizmetlerinden yoksun olmamakla birlikte, kamu sağlığı hizmetlerinden faydalanmamaktadır. Yeni Zelanda'da, iki yıldan fazla kalmayacak işçilerinin ücretsiz tedavi hakları bulunmamaktadır ayrıca acil tedavi için para ödemekle yükümlüdürler. Meksika'da ise düzensiz göçmenler sadece acil tedavilerinden faydalanabilmekte ve ABD'de göçmen tarım işçilerinin % 20'sinden azı nitelikli sağlık hizmetine erişebilmektedir (Akıl, 2015, s.16). Bu halde neticeten her ne kadar ulusal ve uluslararası düzenlemeler insan hakları odaklı ve kapsamlı olsa da uygulama noktasında aksaklıklar olduğu tespit edilecektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Göç hareketlerinin geldiği boyut itibariyle insanlar, toplumlar, kültürler ve ekonomiler daha da bütünleşmiştir. Gerçekçi, akılcı ve sistematik göç politikalarının oluşturulması ve yönetimi devletlerin önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Devletler göç politikaları yoluyla özellikle işgücü hareketlerinin yönetimini ve tüm göçmenlerin insan haklarının korunmasını sağlayarak; göçü, sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası haline getirmeyi hedeflemektedirler.

Uluslararası boyutta, göçmenlerin insan haklarına ilişkin düzenlemeler işgücü göçü çerçevesinde ele alınmıştır. Türk ulusal iç hukuk mevzuatında, uluslararası işgücü göçüne ilişkin son dönemlerdeki gelişmeler, Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde, katılım görüşmelerinden çıkan sonuçlar neticesinde şekillenmiştir. Küresel göç hareketlerinde meydana gelen değişimler sebebiyle Türkiye de göç politikalarında reform hareketi başlatarak insan hakları odaklı uluslararası göç ve işgücü göçü politikaları düzenlemeyi hedeflemiştir. Bu amaçla, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulması göç yönetiminin kurumsallaşmasında önemli bir adım olmuştur.

Göç hareketleri sebebiyle, Türkiye'deki işgücü piyasasında etkinlik kazanan, uluslararası işgücüne ilişkin politikaların belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi amacıyla 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunun en önemli amaçları, kayıt dışı yabancı istihdamının engellenmesi ve uluslararası işgücü hareketliliğinin izlenerek ihtiyaç duyulan nitelikli yabancı istihdamının karşılanmasıdır. Türkiye'nin uluslararası işgücü politikalarının, uluslararası göç politikaları ile uyumlu hale getirmesi ve yabancıların çalışmalarına ilişkin tüm iş ve işlemlerde yaşanan sorunların giderilmesi ayrıca kurumlar arası koordinasyonun sağlanması amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı nezdinde "Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü" ve "Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu" olmak üzere iki merkezi birim kurulmuştur. Tüm bu gelişmeler teorik olarak olumlu niteliklidir.

Her göçmen bir yabancı olduğundan, yabancılar hukuku içindeki yeri, benzer diğer yabancı statülerinden farklılıkları ve göçmen kavramının Türk ulusal iç hukukunda, uluslararası

hukuka kıyasla çok daha dar bir içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Türk ulusal iç hukukunda da göçmen kavramı, evrensel karşılığına uygun bir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Göçmenlere tanınacak haklar, öncelikle insan hakları kavramı çerçevesinde ele alınmalı ve yabancı ile vatandaş arasında eşitlik esasını benimseyen insan hakları standartları göz ardı edilmemelidir. Türk ulusal iç hukuk mevzuatında, İskân Kanunu kapsamındaki göçmenlerin hakları açıklanmıştır; Kanun'da düzenlenmeyen haklar bakımından ise yabancılar hukukunun genel ilkeleri uygulanacaktır. Uluslararası düzenlemeler boyutunda göçmenlerin insan haklarına ilişkin ILO düzenlemeleri, Avrupa düzeyindeki bölgesel düzenlemeler ve BM nezdindeki düzenlemeleri değerlendirilmelidir. Bu kısımda önemine binaen özellikle Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme hükümleri dikkate alınmalıdır.

Her ne kadar ulusal ve uluslararası boyutta teorik olarak insan hakları odaklı, kapsamlı bir takım düzenlemeler mevcut olsa da göçmenlerin çeşitli hak ihlalleriyle karşılaştıkları tartışmasız bir gerçektir. Özellikle çalışma koşullarında suiistimler, ayrımcılık, sağlık ve sosyal güvenlik haklarından yoksunluk, hukuka aykırı sınırdışı uygulamaları sıklıkla görülen ihlallerdir. Bu halde teorik düzenlemelerin, fiilen uygulanmasında aksaklık olduğu sonucuna varılmaktadır.

Kaynakça

AKIL, H. (2015). “Göçmen İşçilerin Çalışma Koşulları”, *Türk Tabipler Birliği Mesleki ve Sağlık Güvenlik Dergisi*, 12-16.

AKINTÜRK, E. (2007). “Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2):1-26.

AYBAY, R. (2008). *Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

AYBAY, R. (2010). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

EKŞİ, N. (2016). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.

ERGÜL, E. (2012). “Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri”. *Türk İdare Dergisi*. 475.

GÖKÇEK KARACA, N. (2005). “Göçmen İşçilerin Haklarının Korunması”. *Çimento İşveren Dergisi*. 1(18):1-13.

IOM (2009) Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Hukuku, Yayın No.18, Editör: Bülent Çiçekli.

KARTAL, F. ve DİKMEN, A. A. “Türkiye’nin İşçi Göçüyle ilgili Hukuksal ve Normatif Çerçevesinin Değerlendirilmesi”, (Erişim Tarihi: 10.12.2017).

MANİ, S. M. (2009). *Devletler Özel Hukukunda Göçmelere Statüsü Ve Göçmelere Ait Düzenlemeler*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Uluslar Arası Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.